

szerre feltűnik II. Rákóczi Ferenc udvarában, aki éveken át diplomáciai szolgálatokra használta fel az idegen nyelveken is jól beszélő festőt. Együtt menekült aztán urával, akit követett ugyan Lengyelországba, de aztán elmaradt mellőle, párizsi útjára már nem kísérte el. Új gazdához szegődött, Erős Ágost lengyel király és szász választófejedelem szolgálatába állott. Ebben az időben sokat dolgozott, lengyel, német urakat és szépasszonyokat festett, legtöbbjükét az akkor divatos, kissé színpadias beállításban, drapériák, selymek, bársonyok és egyéb csillogó holmik közepett. Hogy miképpen élt, arról ma még csak keveset tudunk. Mint ebben az időben maguk a pazarló fejedelmek, gyakran küzdött pénzzavarral. Ahol olyan tébolyodott tékozlás folyt, mint a szász udvarban, nem volt csoda, ha az udvari festő néha hónapokig, sőt évekig is hiába sűrgette sallárümat.

A XVIII. század harmincas éveiben egyideig ismét Magyarországon tartózkodott, hagyatéki ügyeinek rendezése végett. Hogy meddig és milyen eredménnyel, nem tudjuk. Ennek az útjának emlékét egyrészt a drezdai levéltárban található folyamodványa őrzi, melyben szabadsága meghosszabbítását kérte, másrészt néhány képe, amelyeket itt-tartózkodása alatt főúri családok tagjairól festett. De 1754—1755-ben ismét Drezdában volt már, amiről az ottani levéltárban őrzött néhány nyugtája tanuskodik, melyekben havi 79 tallér 4 garas kezdőjét nyugtatja. Vajjon miért hagyta el ismét hazáját? E tekintetben csak találgatásokra vagyunk utalva. A majthényi síkon hosszú időre leáldozott az önálló Magyarország csillogása. Vége volt itt az udvari életnek és különben is szomorú tespedés ideje következett. Valószínű, hogy Mányokinak magasabbrendű ambíciói voltak, mint egyik udvarházból a másikba vándorolni, vagy begubózni valamelyik felvidéki kisváros mindinkább elkiesinyesedő kalmáréletébe. Odakint még visszatérése után is dolgozott, de nem valami jó sora lehetett, mert amidőn 1757-ben nyolcvannégy éves korában meghalt, kölcsönvett pénzen kellett eltemetni. Bútorait elárverezték, hogy a temetés költsége megtérüljön.

Ennyi körülbelül az, amit róla eddig tudunk, a műtörténeti kutatás ma még nemcsak életének részletesebb történetével, hanem munkásságának feltárásával és stíluskritikai értékelésével is adósunk. Csak egy magyar tudós foglalkozott vele komolyan és szeretettel, néhai Nyári Sándor, a Szépművészeti Múzeum könyvtárosa, aki 1892-ben Tashenburgban felfedezte azt a Rákóczi-képet, mely most Nemes Marcell ajándékából hazakerül. Nyári, aki előbb Brocky Károly és Kucpeczky János munkásságának tudományos feldolgozásával szerzett nagy érdemeket, 1911. év tájékán lelkesedéssel feküdt neki Mányoki Ádámról tervezett monografiájának. E sorok írójának akkoriban büszkén újságolta, hogy meglepően gazdag anyagot halmozott össze, amelylyel nagy feltűnést fog kelteni. De művéhez talán hozzá sem fogott, mert betegeskedni kezdett és rövid idő múlva elszólította a halál. Kéziratának, ha ugyan egyáltalában volt, nyoma veszett. A Szépművészeti Múzeumban pedig, hol sok-sok idegen festőről gazdag fényképanyag van felhalmozva, mindössze egy-két Mányoki-kép fotografiája található.

A magyar művészettörténetnek egy súlyos adósságával állunk szemben Mányoki esetében. Szinte csodálatos, hogy a XVIII. század elejének egyetlen kimagasló magyar festője eddig csak ilyen csekély érdeklődést ébresztett a maga fajtájában. Remélhetően a Rákóczi-kép hazaérkezése biztatást fog adni arra, hogy ezt a szégyenletes mulasztást mihamarább kipótoljuk. *Farkas Zoltán.*

Az első észt irodalmi emlékkiállítás. Észt rokonaink nemzeti művelődésének kifejlődésében jelentős álmot jelez a Dorpatban nemrég rendezett irodalmi emlékkiállítás. Az „Akadémiai Irodalmi Egyesület” vezetőjének, *Gustav Suits* professzornak s a köréje csoportosult ifjú gárdának buzgóságát illeti az elismerés a jól sikerült kiállításért, mely általános irodalomfejlődési szempontból is sok érdekes tanulságot nyújtott.

Az észt irodalom három jelesére vonatkozik a nagy műgonddal összeüjtött és elrendezett anyag. *F. Kreutzwald* (1803—1882) az egyik,

kinek hazája határain túl is elismerést szerzett az, hogy megmentette a szájhagyományból a műirodalom számára az észti naiv népeposzt, a *Kalevipoeg-et*. *Lydia Koidula* (1843—1886) a másik, az első észti műköltőnő s édesapja, az észti hírlapírás megteremtője, *J. Woldemar Jannsen* (1819—1890) a harmadik. Három munkása az irodalomnak, kikben meglepő élességgel jelentkezik a nemzeti öntudatra ébredéssel kapcsolatban az irodalmi tudatosodás jelensége. Egyrészt még benne gyökereznek a népies hagyományban: a naiv mesékben, mondákban, dalokban és eposzokban, másrészt a magasabb igényű — a műirodalom megteremtésére törekednek. A nemzeti és művészi eszmélet fokára eljutott mai észti irodalom magvetőit látja bennük.

A dorpati kiállítás egy fejlődésnek indult műirodalom csiraképletét mutatja. Az említett irodalmi triász összegyűjtött s kiállított művei az öröklött hagyományra utalnak, hisz népies, sőt ponyvairodalom jellegű művek szerepelnek, de már ott található a tisztultabb műfajok, a műirodalom követelményei-nek eleget tenni igyekvő művészi alkotások.

Népmesék, ősi hagyományok, az észti nép sorsáról szóló vázlatos életképek, azonkívül babonás szokások, mithikus és varázsverseks gyűjteményei mellett feltűnnek a vallásos jellegű irodalom termékei, egyházi énekes- meg imakönyvek alakjában, mint a „békepázsit virágai“, melyek a napi munkába belemelegedés enyhítésére szolgálnak, minden évszakban s a hét mindenik napján éppen úgy, mint a különböző „áldozati ol-tárok“, meg a lelki vigaszt nyújtó „szombat esti vendég“. A tanulságos és oktató hangú könyvek, melyek híres emberekről szólnak, felvilágosításokat nyújtanak a föld népének a „világról, meg egy és másról, mi benne található“, vagy beszámolnak „idegenfajta népekről és idegen országozokról“, párosulnak a hasznosági irodalom termékeivel, mint pl. „Az otthoni orvos“. Természetesen szép számmal szerepelnek a kalendarium-irodalom hasznosnál-hasznosabb remekei. A gyermekek irodalmi szükségleteinek kielégítése is foglalkoztatta Kreutzwaldékat s is-

kolai meg imakönyveken kívül könyveket szerkesztenek „az észti gyermekek öröme“.

Az olvasó képzeletét lekötő s élénken foglalkoztató kalandos elbeszélések, a legexotikusabb környezetben játszó fantasztikus útleírások és esodálatos történetek mintha átmenetet jelentenének a tudáskodó vallásos és népies jellegű irodalomtól a tudatosan művészi alkotó irodalom felé. Érdekesebb abból a szempontból, hogy egy önállóvá válni készülő új irodalom mint akar magának híveket toborozni az exotikum túlesigázott hajszolásával s érdekesek a kalandregények témáinak vándorlása szempontjából. Az utolsó perui inkáról, szárazon és vízen megtett különböző útakról, Jamaika-sziget utolsó maronitáiról, Martinique és Korzika szigeteiről, dr. Kane jegestengeri utazásairól és tetteiről szólnak ezek a furcsa kalandregények. Csodálatos földrajzi távolságok szerepelnek bennök s talán helyes nyomon járunk, ha a tengeri fekvésű Észtország sok idegen kikötőben megfordult matrózait sejtjük közvetítőikül. Egy gúnynévvel illetett népről (az észti rátótiak) szóló „csodálatos, igen álmélkodásba ejtő, a világon mindeddig soha nem hallott és fel nem jegyzett elbeszélések és tettek“, vagy a pálinkás hordó csapraütéséről szóló „figyelemreméltó történet, mely az öreg és fiatal népség okulására s hasznára van kiadva“, jókedvre akarnak deríteni. Komolyabb műélvezetre törekszik a Genovéváról szóló könyv, „egy szép és kellemetes olvasmány minden ember számára, de leginkább öregek és gyermekek hasznára“.

Naivak a címei s naivak a tartalmi ezeknek az irodalmi próbálkozásoknak. De a mult hagyományainak gyűjtésével, a nép száján még élő anyagnak a megmentésével s külföldi olvasmányaik fordításával Kreutzwaldék az első fontos lépést tették meg a nemzeti irodalom alapvetésében. E népkönyvek s ponyvafüzetek értéke csekély, fejlődéstani jelentőségük talán nagyobb, de még is igen eltörpülnek Kreutzwald főműve, a *Kaleripoeg* mellett. Az a vitrin, melyben a *Kaleripoeg* különböző észti kiadásai, orosz, német és finn fordításai, s a Kreutzwaldra

vonatkozó irodalom található, bizonyára az észti műveltség súlyosabb bizonyítékait tartalmazza, egy másik, az észtek mithikus és magikus mondáit megőrző hősköltéménnyel, *Lembít*-tel együtt, mely az utolsó pogány észti fejedelemről szól. Kreutzwald barátainak fényképei, s a velük váltott levelezés alapján pedig mintha az első kialakulóban levő észti irodalmi társaság, a szervezendő irodalmi élet képe bontakoznék ki.

A romantikus költő, *Koidula* vitrinjeiben versein, drámai és egyéb műfaji kísérletein kívül fontosak levelei, melyeket a korabeli finn nómozgalom vezetőihez intézett. Olvasásuk közben két ébredő rokonnemzet kötelességüket teljesítő asszonyai iránt ébred bennünk rokonszenv.

Az újságíró *Jannsen* a finn irodalom és szellemi élet férfirányítói-val van levelezésben, de nem mulasztja el a levélbeli érintkezést a cenzorral sem. Mily fontos adalék ez is egy állandó elnyomás alatt fejlődő irodalom történetében. *Jannsen* a legnehezebb, de legszélesebb rétegekre terjedő titáni feladat az észti műirodalom alapvetésében. Újságot ad ki, az első észti nyelven, a „*Pärni Futár*“-t. A leggazdagabb programmal kezd dolgozni. Népe szellemi színvonalának leggyetemesebb kiterjedésű emelése a célja. Verse szedett szerkesztői beköszöntője igen érdekes és jellemző. Hirdetéseket, cári ukázokat akar közölni s tudósításokat, miként élnek az emberek bel- és külföldön. Egyházi dolgokról, földművelésről, iparról, kereskedelemről akarja nemzetét tájékoztatni, mindarról, ami az egyes emberek testi és lelki épülésére szolgálhat. A legnemesebb szándékok hajtják, az emberi szellem haladásáért vívott küzdelem harcossai közé tartozik.

Az első észti irodalmi triászra vonatkozó családfák, fényképek és egyéb bizonyítványok egészítették ki a kiállítást, mely egyszerűségében is sok mondanivalót és tanulságot nyújtott. Magyar szempontból különös jelentőségű volt annak a háznak a fényképe, melyben 1869-ben, az első észti dalosünnep alkalmával *Dorpatban* az ünnepet rendező *Vanemuine-Társaság* székelt, s

amelyben az akkor ott-tartózkodó *Hunfalvy Pál* is megfordult. S kedves volt találkozásom egy szeretetreméltó öreg úrral, *Eugen Jannsen* katonaorovossal (*Jannsen* fiával), aki mint gyermek látta a magyar tudóst. *Hunfalvy* persze vele nem sokat foglalkozott, mégis élénken emlékezik még reá, kiben megszerette a magyarságot, melynek őszinte üdvözlét küldi. *Virányi Elemér*.

Don Quijote és a pszichiatría. Hajdanvaló iskolás éveink egyik „boldog emlékezetű“ hőseivel, az elmesés, nemes *Don Quijote*, manchai lovaggal — kinek tragikomikus alakja körül a világirodalomban már egész könyvtárak halmozódtak össze — szintén úgy vagyunk, mint fiatal korunk többi agyonolvasott regény- és époszhőseivel, hogy bizony egy kicsit örül a lelkünk, ha a multak ködéből bármilyen vonatkozásban, régi jó ismerősként megint csak előkerül.

Így voltam én is vele most, amikor a latin-Amerika egyik mélyen szántó megfigyelőjének, a spanyol *Eduardo Urzaiz*-nak ama nevezetes lovagról írott tanulmányát olvastam, melynek reflektora ennek a szerinte „ideális örültnek“ minden hibái mellett is rokonszenves alakját a pszichiatría megvilágításában állítja élénk. Ezt a tanulmányt — mely eredetileg a mexikói Meridában megjelenő „*Boletín de la Universidad Nacional del Suresta*“ egyik utóbbi kötetében jelent meg s angol szöveget nemrég kaptam meg Argentínából — mindenképen érdemesnek tartom arra, hogy főbb gondolatmenetét és megállapításait e sorainkban elismeréssel regisztráljuk.

Azok a pszichiáterek — közülük a főbbek: *Esquirol*, *Roussel*, *Villechauvaix*, *Montpellier*, *Lucien Libert*, *Pedro Mata*, dr. *Morcjón*, *Ramón y Cajal* stb. — kik a derék lamanchai hidalgó költőt alakját boncolgatták, különböző diagnózisokat állapítottak meg a lovag elméleti állapotáról és lelkiberendezettségéről, melyek között leggyakrabban az erotikus monómánia, nagyzási és üldözési mánia szerepelnek. *Ed. Urzaiz* megállapítása szerint a nemes hidalgó leírása minden részletében megfelel a *tipikus paranoidás* arcképének. Ott van először is az